

УДК 373.033 (4-01)Шпол.20

ДОСВІДЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Я.А. Славська

У статті проаналізовано досвід еколого-естетичного виховання молоді України в другій половині ХХ на початку ХХІ століть. Здійснено педагогічний аналіз тенденцій шкільної екологічної освіти, визначено основні етапи її розвитку; здійснено науково-теоретичне обґрунтування сучасної парадигми еколого-естетичного виховання молоді. На основі системного аналізу виявлено загальні тенденції у визначенні теоретико-методологічних засад еколого-естетичного виховання молоді; визначено основні підходи до диференціації еколого-естетичного виховання за функціональними ознаками відповідно до періодизації природозахисного руху.

***Ключові слова:** еколого-естетичне виховання, екологічна освіта, учнівська молодь, Україна.*

Гармонізація взаємостосунків людини з природою визнається світовою громадськістю як найважливіша умова еколого-естетичного виховання молоді. Це підтверджують, зокрема, документи, ухвалені й прийняті на конференціях ООН з проблем довкілля та розвитку. Провідна думка вчених акцентується на тому, що вирішення екологічних проблем має підтвердити інтелектуальну зрілість людини, її готовність до високого рівня самовиявлення задля збереження життя і задоволення культурно-естетичних потреб. Формування екологічної культури у широких верств населення є загальновизнаною домінантою в сучасному екологічному русі різних країн, у тому числі України. У зв'язку з цим особливого значення набувають духовно-моральні імперативи, покликані здійснювати облагороджуючий вплив на людину, виховувати її в дусі гуманістичних ідеалів і цінностей, прищеплювати почуття відповідальності за прийняті рішення щодо довкілля. Центральне місце при цьому відводиться школі як загальноосвітньому закладу, в якому отримує підготовку до життя переважна більшість молоді шкільного віку. Саме тут створені більш сприятливі умови для

здійснення тривалого педагогічного впливу на молоде покоління в душі сучасної еколого-естетичної парадигми.

Потреба в екологічно свідомих і компетентних громадянах, здатних ефективно розв'язувати екологічні проблеми, запобігати можливості їх загострення ініціювала зародження і розвиток у другій половині ХХ століття нової галузі педагогічної теорії і практики – екологічної освіти, яка сьогодні активно підтримується урядами багатьох країн світу і становить престижний об'єкт міжнародного співробітництва.

В обраному для дослідження геостратегічному просторі Україна має значний досвід і усталені традиції вирішення педагогічних проблем довкілля, продуктивного взаємообміну думками, ідеями, науковими і практичними результатами. Певні досягнення з тієї чи іншої еколого-педагогічної проблематики окремо взятої країни, якщо вони отримують визнання у фахівців, набувають поширення, перетворюючись на тенденцію.

Ідентичність екологічних проблем та підходів до їх розв'язання, реальні заходи по створенню єдиного освітнього простору, в якому екологічна освіта посідає чільне місце, створюють сприятливі умови для інтеграційних процесів у цій галузі педагогічної теорії і практики, ініціює появу загальних тенденцій її розвитку. Оскільки Україна обрала шлях до входження у європейський і світовий економічний і культурний простір, в якому освіта набуває все більшого значення, то узагальнення досвіду з еколого-естетичного виховання стає доцільним.

Історіографія наукових досліджень свідчить, що питання використання еколого-естетичного виховання у формуванні в молодого покоління гуманістичних ідеалів і цінностей має давню традицію і знаходило відображення у філософських та педагогічних концепціях багатьох мислителів різних історичних епох і народів, у тому числі харківської психологічної школи (Л. С. Виготський).

Погляди українських науковців мали значний вплив на формування еколого-естетичного виховання як нового напрямку педагогічної теорії і практики. Досліджено зокрема формування естетичних почуттів та екологічної культури у школярів засобами мистецтва [1;3], естетичного ставлення до природи [11], розвиток геоекологічної освіти [4], екологічне та естетичне виховання у вищих навчальних закладах [13;14], формування естетико-екологічної культури майбутнього вчителя [2]. Нами досліджується досвід еколого-естетичного виховання молоді в різних країнах [5 -10].

Міжнародне співробітництво України у галузі екологічної освіти та посилення інтеграційних процесів у цій сфері освітньої діяльності на макрорегіональних та глобальному рівнях ініціювали інтерес до вивчення зарубіжного досвіду з метою ознайомлення з досягненнями і конструктивного використання.

Незважаючи на вже виконані дослідження з проблем шкільної екологічної освіти в Україні, всі вони зосереджені переважно на вивченні та аналізі досвіду, що не виходив за межі педагогічного країнознавства. Виключення становить дослідження В. В. Червонецького [12], в якому розглядаються тенденції розвитку екологічної освіти в школах провідних країн Європи. Разом з тим виконане дослідження присвячене лише загальним тенденціям розвитку шкільної екологічної освіти, виховання молоді. У ньому здебільшого проведено узагальнення педагогічного досвіду й виявлення загальних еволюційних процесів, що відбуваються в екологічній освіті молодого покоління у школах країн євроатлантичного регіону, якому Україна відводить пріоритетну роль у міжнародному співробітництві. Автор зазначає, що виникло протиріччя між потребою у наявності науково виважених даних щодо інтеграційних процесів, які відбуваються в шкільній екологічній освіті, їх відображення у вітчизняній педагогічній науці й практиці з проблем сучасної екології та естетики.

Мета статті полягає у тому, щоб проаналізувати стан і визначити загальні тенденції розвитку еколого-естетичного виховання молоді України та узагальнити практичний досвід підготовки молодого покоління до розв'язання екологічних проблем, який слугуватиме вдосконаленню даної галузі педагогічної теорії і практики.

Провідною концептуальною ідеєю дослідження є положення про те, що еколого-естетичне виховання молоді України, починаючи з 70-х років ХХ століття й до сьогодні, становить одну із найбільш пріоритетних гуманітарних галузей як на глобальному, так і на макрорегіональному рівнях, оскільки з ним пов'язується докорінна переорієнтація свідомості людини щодо взаємовідносин із природою (з егоцентристських на природоцентриські), формування еколого-естетичної культури. Особлива увага приділяється ґрунтовному еколого-естетичному вихованню молодого покоління як майбутнього людства, здатного гармонізувати взаємостосунки з навколишнім середовищем. У зв'язку з цим посилюється роль школи і позашкільних закладів освіти в еколого-естетичному вихованні молоді. Це, в свою чергу, ініціює

створення системи еколого-естетичного виховання, яка б забезпечувала його повномірне здійснення. Зважаючи на той факт, що саме на терені України відбуваються масштабні інтеграційні процеси, в тому числі й на освітянській ниві, в яких важливу конгрегаційну роль відіграє еколого-естетичне виховання, ми зосередили увагу на вивченні стану та визначенні загальних тенденцій, що мають місце в теорії і практиці цього напрямку шкільного виховання.

На підставі аналізу міжнародних і національних документів і матеріалів, монографічних видань і публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячених проблемам шкільного еколого-естетичного виховання; творчого спілкування з науковцями і освітянами цієї була розроблена концепція нашого дослідження. Її положення ґрунтуються на висновках і рекомендаціях міжнародних конгресів і форумів, регіональних і національних конференцій з екологічної освіти, провідних ідей і концептах соціальної і педагогічної екології, філософії освіти, філософії виховання, порівняльної педагогіки, загальної теорії педагогіки, історії педагогіки, соціальної педагогіки, вікової та педагогічної психології, загальної психології, сучасних національних систем загальної та екологічної освіти, вчення про біосферу і ноосферу, новітніх досліджень у галузі інвайроменталістики, комплексної екології, природознавства, філософії життя, філософії існування, філософії цілісності.

Комплексний, багатофункціональний характер досліджуваної проблеми дозволяє реалізувати провідну ідею за умови системного підходу до визначеної концепції дослідження.

Концепція дослідження включає

наступні поняття, які сприяють реалізації провідної ідеї:

1. Методологічні обґрунтування шкільного еколого-естетичного виховання молоді України базуються на ідеях комплексної екології та вчення про біосферу і ноосферу, які за визначенням фахівців (вітчизняних і зарубіжних) найбільше відповідають сучасним уявленням про природу і людину, їх взаємовідносини, причини виникнення екологічної кризи, умови і засоби її подолання, перспективи людства на осяжне і віддалене майбутнє. Ідентичність методів наукового пізнання й осмислення актуальних проблем докільця забезпечує тотожність їх відображення в теорії і практиці еколого-естетичного виховання.

2. У визначенні теоретичних основ еколого-естетичного виховання важливу роль відіграють рішення й рекомендації

міжнародних форумів, конгресів і семінарів, що проходять під егідою ЮНЕСКО та інших спеціалізованих структур ООН, а також прийняті на них стратегії і плани розвитку цієї галузі педагогічної науки і шкільної практики. Врахування напрацьованого спільними зусиллями понятійного апарату, визначення мети, керівних ідей і положень, підходів до організації та відображення змісту еколого-естетичного виховання молоді України в навчальному процесі школи сприяє узгодженості позицій щодо напрямів розвитку цієї галузі педагогічної теорії та шкільної практики, ініціюють появу загальних тенденцій в ній.

3. Виділення цих тенденцій надає можливість зосередити увагу на певному відтинку історичного часу розвитку шкільного еколого-естетичного виховання молоді України (друга половина ХХ століття), а також розглянути і проаналізувати його з точки зору усталеності та продукування нових ідей (початок ХХІ століття).

4. Узагальнення досвіду еколого-естетичного виховання молоді України та врахування виявлених загальних тенденцій має сприяти подальшому розвитку і вдосконаленню цього напрямку освітньої діяльності.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють переважно другу половину ХХ століття, період активного зростання педагогічного руху на захист природного довкілля, спрямованого на гармонізацію та естетизацію взаємин між людиною і природою. Сьогодні завдяки зусиллям педагогічної громадськості багатьох країн рух оформився в нову галузь педагогічної теорії і практики – еколого-естетичне виховання, яке здійснює значний вплив на формування свідомості та культури молоді. При цьому особлива увага звертається на підростаюче покоління, яке має бути підготовлене до розв'язання екологічних проблем, створення екологічно безпечних умов життя. Шкільні заклади освіти визнаються за основні центри масової еколого-естетичної підготовки молоді. Це засвідчують міжнародні конференції з екологічної освіти, що періодично проводяться, починаючи з 70-х рр. ХХ століття до сьогодні.

Загальна методологія дослідження базується на провідних принципах діалектики та детермінізму (перший відображає взаємообумовлений і суперечливий розвиток взаємостосунків людини з природою, пошук шляхів до гармонізації цих стосунків, другий розкриває об'єктивну причинну зумовленість виникнення глобальної екологічної кризи та запровадження ефективних засобів її подолання, до

яких відноситься еколого-естетичне виховання); теорії наукового пізнання, філософських положеннях про взаємозв'язок між процесами навчання та виховання, системному підході до цілісних педагогічних процесів і явищ, аксіологічних положеннях про універсальну цінність природи та її вплив на розвиток емоційно-почуттєвої й інтелектуальної сфер психіки особистості, формування еколого-естетичної культури, конкретно-науковому принципі історизму, що дає змогу дослідити становлення і розвиток еколого-естетичної освіти.

Методологічне значення мають принципи і методи системного підходу до пізнання, які передбачають взаємопов'язаність, взаємозумовленість, цілісність явищ об'єктивної дійсності в комплексі соціальних систем (економіки, політики, культури, цивілізації тощо); концепціях гуманізації взаємовідносин у системі „людина-суспільство-природа”, в числі яких вчення про біосферу і ноосферу посідає центральне місце. У ньому переконливо обґрунтовується природна закономірність переходу біофізичного середовища в ноосферний стан – царство розумної організації взаємин людини з природою, де інтелектуальна й практична діяльність людини визначається духовно-моральними імперативами, що забезпечує їх гармонійну єдність, сприяє розвитку високих гуманістичних якостей, почуття стурбованості й відповідальності за наслідки природокористування.

Таким чином, наукова новизна обраної теми дослідження полягає у тому, що вперше виявлено умови, котрі ініціювали появу і розвиток еколого-естетичного виховання на терені України в другій половині ХХ на початку ХХІ століть; здійснено історико-педагогічний аналіз тенденцій шкільного еколого-естетичного виховання, визначено основні етапи його розвитку; здійснено науково-теоретичне обґрунтування сучасної парадигми еколого-естетичного виховання; виявлено загальні тенденції у визначенні теоретико-методологічних засад еколого-естетичного виховання молоді України; визначено основні підходи до диференціації еколого-естетичного виховання за функціональними ознаками відповідно до періодизації природо-захисного руху; узагальнено досвід відображення еколого-естетичного компоненту в змісті виховної роботи школи; показано шляхи удосконалення та підвищення якості еколого-естетичної підготовки учнівської молоді.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні й аналізі філософських і методологічних засад еколого-естетичного виховання; ролі України в активізації міжнародного співробітництва та

розвитку еколого-естетичних ідей і поглядів у самостійну галузь педагогічної науки і практики, ґрунтовному висвітленні системи еколого-естетичного виховання молодого покоління, характеристиці її понятійного апарату, підходів до цілепокладання та конструювання змісту шкільного еколого-естетичного виховання, виявленні ефективних способів формування еколого-естетичної свідомості та виховання еколого-естетичної культури у школярів, прищеплення їм потреби самовдосконалення особистісних якостей щодо стосунків з природою.

Література

1. Горобець Н. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва / Н. Горобець // Рідна школа.-1999.-№11.-С.46-49.
2. Котенева И.С. Формирование эстетико-экологической культуры будущего учителя средствами искусства: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Котенева Ирина Сергеевна.- Луганськ, 1996.- 260 с.
3. Павленко І.Г. Формування екологічної культури молодших школярів засобами мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Павленко Ірина Григорівна.- Луганськ, 2002.- 280 с.
4. Плахотник О.В. Розвиток геоекологічної освіти в Україні: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Плахотник О.В.- Київ, 2008.- с.
5. Славська Я.А. Еколого-естетичне виховання учнів у школах Великої Британії / Я.А.Славська // Наука і освіта. №1-2/СХІІ. – Одеса, 2013. – С.213-216.
6. Славська Я.А. Еколого-естетичне виховання молоді Великої Британії / Я.А.Славська // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія педагогіка і психологія. Вип.40. Ч.2. – Ялта, 2013. – С.209-215.
7. Славська Я.А. Еколого-естетичне виховання учнів у школах Великої Британії / Я.А.Славська // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. - Зб. наук. праць СНУ ім. В. Даля Вип.2(55) – Луганськ, 2013. – С.169-178.
8. Славська Я.А. Еколого-естетичне виховання молоді в контексті ідей сталого розвитку / Я.А.Славська // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія педагогіка і психологія. Вип.41. Ч.1. – Ялта, 2013. – С.27-33.
9. Славська Я.А. Теоретико-методологічні засади еколого-естетичного виховання учнів у школах Великої Британії / Я.А.Славська // Теоретичні питання культури, освіти та виховання/Зб. наук. праць Київського національного лінгвістичного університету. Вип.47 – Київ, 2013. - С.77-81.
10. Славська Я.А. Еколого-естетичне виховання в загальноосвітніх школах України в кінці ХХ – на початку ХХІ століть / Я.А.Славська // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. - Зб. наук. праць СНУ ім. В. Даля Вип.4(57) – Луганськ, 2013. – С.167-176.
11. Тарасенко Г.С. Формирование у младших школьников эстетического отношения к природе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Тарасенко Галина Сергеевна.- Винница, 2003.- 250 с.

12. Червонецький В.В. Загальні тенденції розвитку шкільної екологічної освіти в країнах євроатлантичного регіону у другій половині ХХ-на початку ХХІ століть: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Червонецький Володимир В'ячеславович.- Луганськ, 2007.- 489 с.

13. Шевяков О.В. Основи екологічної психології / Шевяков О.В. – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2002.- 52 с.

14. Шевченко Г.П. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України в сучасний період / Г.П. Шевченко, Х.М. Джабер. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. – 208 с.

15. Ярита І.І. Формування естетичного сприйняття природи в дітей молодшого шкільного віку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ярита Ірина Іванівна.- Луганськ, 2001.- 280 с.

ОПЫТ ЭКОЛОГО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ УКРАИНЫ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ – В НАЧАЛЕ ХХІ ВЕКОВ

Я. А. Славская

В статье проанализирован опыт эколого-эстетического воспитания молодежи Украины во второй половине ХХ- в начале ХХІ веков. Осуществлен педагогический анализ тенденций школьного экологического образования, определены основные этапы его развития; осуществлено научно-теоретическое обоснование современной парадигмы эколого-эстетического воспитания молодежи. На основе системного анализа выявлены общие тенденции в определении теоретико-методологических основ эколого-эстетического воспитания молодежи; определены основные подходы к дифференциации эколого-эстетического воспитания по функциональным признакам соответственно периодизации природоохранного движения.

Ключевые слова: эколого-эстетическое воспитание, экологическое образование, учащаяся молодежь, Украина.

EXPERIENCE OF ECOLOGICAL AND AESTHETIC EDUCATION OF YOUTH OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE XXTH AND BEGINNING OF THE XXIIST CENTURY

Y. A. Slavs'ka

In the article the experience of ecological and aesthetic education of youth of Ukraine in the XXth – beginning of the XXIist century is analyzed. Historical and educational analysis of the tendencies in school ecological and aesthetic education is made, major stages of its development are determined; scientific and theoretical argumentation of modern paradigm of ecological and aesthetic education of youth of Ukraine is made. On the basis of system analysis common tendencies in determination of theoretical and methodological bases of ecological and aesthetic education of youth of Ukraine are revealed; major approaches to differentiation of ecological and aesthetic education are defined by functional characteristics in accordance with periods of nature defensive movement in Ukraine.

Key words: ecological and aesthetic upbringing, ecological education, students, Ukraine.

Славська Яніна Анатоліївна – викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровської музичної консерваторії ім. М. Глінки. E-mail: shevyakovy@inbox.ru

Slavs'ka Yanina Anatoliyivna – Lecturer of the Chair of Social and Humanitarian Disciplines of Dnepropetrovs'k Musical Conservatoire named after M. Glinka E-mail: shevyakovy@inbox.ru

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Г.П.Шевченко

Reviewer – Member-correspondent of the National Academy of Pedagogical Sciences, Professor G.P. Shevchenko

УДК 37.037

СУТНІСТЬ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ІНСТИТУТУ СІМ'Ї ТА БАТЬКІВСТВА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

I. В. Сопівник

У статті розглянуто проблему підготовки дітей і молоді до відповідального батьківства та побудови сімейних взаємовідносин. Виокремлено основні проблеми і труднощі, які виникають у сучасному суспільстві внаслідок безвідповідального ставлення молоді до інституту сім'ї в розрізі типу поселення (місто, село). Обґрунтовано, що відповідальне ставлення до сім'ї, батьківства необхідно формувати на різних рівнях, зокрема, загальнодержавному, окремого регіону, населеного пункту, громади, колективу, родини, сім'ї, окремої особистості. Здійснено аналіз основних нормативно-правових документів, що визначають правову відповідальність у сфері сімейних відносин. Виділено складові сімейної відповідальності молоді, зокрема, відповідальне ставлення до створення сім'ї; відповідальне ставлення до народження і